

OLGA PUJMANOVÁ
STRÝC JENDA A TETA AŠA
O ŽIVOTĚ A ODKAZU MANŽELŮ JÍNOVÝCH

Úvodem

Bylo mi šest let, mé sestře Miladě jeden rok, když nám zemřel tatínek Kája Stretti. Jeho přítel Jan Jína se stal naším poručníkem. Strejda Jenda, jak jsme mu říkaly, i když nebyl naším pokrevním příbuzným, sehrál pak v našem životě jednu z nejvýznamnějších a nám nejmilejších rolí.¹ Lituji, že se mně ani mé mamince nepodařilo vyvrátit mu jeho názor, že nám místo pomoci život pokazil, že svými opakovanými

¹ Vděčnost za péči o nás vyjadřuje mamincin dopis, napsaný 23. září 1960 k strýčkovým sedmdesátinám, z něhož cituji úryvek v *Přílohách*. Uznání vyzařuje i z dopisů různých členů naší rozvětvené rodiny, z nichž tu uvádím alespoň slova našeho prastrýce Richarda Strettiho, kondolujícího 12. února 1962 tetě Aše: „Milada a její děti měly ve svém neštěstí potud štěstí, že se [Jan] jako přítel Kájův stal spolu s Vámi, vážená paní, jejich spolehlivou a láskyplnou oporou ve všech jejich starostech, že jim všemožně ulehčoval jejich trpký los. Víme, čím jim bylo Vás obou věrné přátelství, že Chýnov jim znamenal druhý domov, útulek nejmilovanější, léčivý útulek. Vědomí toho všeho bylo velkou úlevou i nám všem opodál stojícím, jimž se Váš manžel stal vlídným, milým přítelem. Budiž čest jeho památce!“

pobyty ve vězení zhoršil náš už beztak dost bídný kádrový profil. Mrzelo ho to zvláště kvůli mně. Dobře věděl, že zájem Státní bezpečnosti o moji osobu vzbudilo jmenovitě jeho poručnictví. V únoru 1948, hned po komunistickém převratu, začal na Pražském hradě hon na čarodějnice. Nemohl minout Jana Jínu už vzhledem k jeho tamější významné funkci a všeobecně známému dlouhodobému přátelskému vztahu k prezidentu Edvardu Benešovi.

V odborné literatuře existuje o Janu Jínovi řada zmínek. Připomíná ho Václav Černý, Prokop Drtina, Miroslav Jirásek, Hubert Masařík, Hubert Ripka, Jaromír Smutný, Josef Tomeš a jiní. Monografická studie však o něm dosud nevznikla. Tuto mezeru do jisté míry vyplnila strýcova žena Stanislava Jínová, nazývaná přáteli Aša, které vděčíme za Jínovu biografii ve formě memoárů. Rukopis těchto pamětí se po její smrti podařilo takřka zázrakem zachránit před Státní bezpečností díky pohotové obratnosti rodinného přítele Otíka Krouského.

Strýc Jenda to s námi dětmi velmi uměl. Jednal s námi jako s dospělými. Rády jsme naslouchaly, když vyprávěl o svém dětství a mládí i o tom, jak se už v kvintě začínal seznamovat s T. G. Masarykem, snažil se pochopit jeho *Českou otázku* či *Naši nynější krizi* a předplatil si *Herbenův Čas*, který pak rozšiřoval mezi spolužáky. Málem ho kvůli této aktivitě vyhodili z gymnázia. Bavily mě zejména jeho zkazky o tom, jak se v Bydžově snažil politicky vzdělávat svou bytnou paní Mádlovou. „Uvidí, Jendo, že ho v Praze zavrou,“ spínala prý nad ním ruce a strýc k tomu s úsměvem dodával, že mu ty jeho kriminály přičarovala.

Tetu Ašu jsem zprvu vnímala pouze jako doplněk lehce dominantního strýce. Teprve za války, když byl strýc v kriminále, jsem se s ní velmi sblížila během prázdnin strávených

v Chýnově. Kupodivu se mi nezprotivila svou snahou splnit strýcovo přání, aby se mnou opakovala němčinu a aby mě naučila ruštině. Každý den po obědě jsem s ní měla jazykové sezení. Byla to od ní oběť kazit si svůj odpočinek s žačkou, která raději pozorovala tenisový kurt na protilehlé straně údolí a s napětím očekávala, kdy na kostele odtlučou dvě hodiny, konec výuky. Když jednou moje zřejmá otrávenost přerostla únosnou míru, mrskla po mně teta kalamářem. Dodnes s hanbou před sebou vidím inkoustovou skvrnu na čerstvě vybělené zdi verandy. S úlekem a překvapením jsme obě zíraly na ten krásný výtvarný efekt. Prosila jsem o odpuštění, obě se slzami v očích jsme se objímaly a já se tolik, tolik styděla. Nakonec teta řekla s úsměvem: „Polepši se!“ a její výrok se pak stal naším rodinným pozdravem. Od té doby jsem se na učení s tetou těšila a dodnes si je připomínám s vděčností. Právě díky znalosti ruštiny, jakkoliv chatrné, jsem po létech dělnického zaměstnání byla v roce 1960 přijata do Národní galerie v Praze.

Můj text nemůže a nehodlá být kritickou historickou prací. Je pouhou reminiscencí na manžele Jínovy a díkyvzdáním za privilegium, že jsme po ztrátě tatínka mohli otcovskou autoritu poznávat díky „strejdovi Jendovi“ – Janu Jínovi. Mluvím zde v plurálu i za svou sestru Miladu Zoufalou, jejíž podíl na tomto vzpomínání byl nemalý a pro mne nepostradatelný. Připomínám si ji s velkou vděčností a nesmírnou lítostí, že se vydání rukopisu nedožila.

Aša Vančurová a Chýnov – Jan Jína a Podkrkonoší

Otcem tety Aši byl středoškolský profesor dr. Jindřich Vančura, politický a filosofický stoupenec T. G. Masaryka, proslulý jmenovitě svými „láskyplnými“ (F. X. Šalda) překlady děl Arnošta (Ernesta) Denise. Od studentských let se

náruživě věnoval filologii. Mluvil německy, anglicky, francouzsky, maďarsky, ovládal mnoho slovanských jazyků. Vyučoval dějepis, zeměpis a češtině na gymnáziích v Kolíně, v Hradci Králové a v Praze na smíchovském gymnáziu, jež dodnes nese jeho jméno. Osobně jsem ho neznala. Profesor Vančura zemřel krátce předtím, než jsme začaly jezdit do Chýnova, rodiště Ašiných prarodičů Nekutových. Ožíval tam však vyprávěním své ženy Jiřiny, která se tak trochu stala naší prázdninovou babičkou. Škoda, že jsem si její častá příležitostná vyprávění nezapisovala. V paměti mi uvízly pouze střípky z jejího zábavného vzpomínání, které mi dnes přítomňuje několik málo písemností uchovávaných tetou Ašou.

Paní Vančurová ráda vzpomínala na studenty, jako byl Albert Pražák, tedy na ty, jejichž příchyllost prý byla pro „Profesora“ tou nejmilejší odměnou za jeho namáhavou práci. Bylo mi zprvu trochu k smíchu, že jinak nežli „Profesor“ ta mile svérázná paní svého muže nikdy nepojmenovala. Dlouho se prý divila, proč se „Profesor“ tak pečlivě připravuje na každíčkou hodinu; vždyť přece své vědomosti „uměl sypat z rukávů“. Teprve časem prý pochopila, co pro své žáky znamenal, že jim nesděloval pouze své vědomosti, ale dával jim „kus svého srdce“. To jsem si moc dobře nedovedla představit. Ale účastně jsem prožívala, když paní Vančurová zesmutněla líčíc, že „Profesor“ nemohl přednášet na vysoké škole, jak by si byl toužebně přál, a že proto zahořkl. Naštěstí se prý své zatrpklosti posléze zbavil intenzivním studiem a spisováním historie města Klatov.² Dodávala už s úsměvem: „Jen nikdy nezatrpnout, pamatuj si to, Olo!“

² Významnou zakázku *Dějin někdejšího král[ovského] města Klatov*, vydávaných nákladem obce od roku 1927, opatřil Vančurovi jeho odvěký přítel Karel Hostaš (1854–1934), vůdčí osobnost a dlouholetý starosta

města Klatov, regionalista západního Pošumaví. Oba tamější rodáci a vrstevníci se přátelili od mládí. Spojovalo je jejich zanícené vlastnictví a příslušnost ke stoupencům T. G. Masaryka, který byl z popudu starosty Hostaše záhy po prohlášení samostatnosti československého státu 8. listopadu 1918 jmenován čestným občanem Klatov. Vzhledem k jejich vzájemnému přátelství nepřekvapí, že si Vančura uchovával nejen Hostašovy dopisy, ale také opožděnou Masarykovu gratulaci k Hostašovým sedmdesátinám ze 16. března 1924:

*Pane doktore Hostaši,
snad můj list nepřijde v pravý čas, tož promiňte, pamatoval jsem na Vás, neboť
všecky listy si Vašeho dne všimly a mne upozorňovaly.*

*Uvědomuji si, že jste jeden z těch lidí, kteří pracují pro a za druhé; a bývá
to – zatím – všude tak, že svědomití jednotlivci to musí, jak se říká, odedřít.*

Myslím, že tomu zkušeností vlastní rozumím dobře.

Buďte hodně zdráv!

Váš T. G. Masaryk

Písemná pozůstalost Jindřicha Vančury je uložena v Městském muzeu v Klatovech a v Archivu Národního muzea. V jeho rodině zůstala jen útlá složka písemností, mezi nimiž upoutává především rukopis jeho pamětí z let 1878–1883, osobní doklady, fotografie a několik dopisů, z nichž uvádím tužkou psaný list T. G. Masaryka Karlu Hostašovi a dopis Alberta Pražáka, který Vančurovi 21. prosince 1928 děkuje za blahopřání ke svému jmenování rektorem Univerzity Komenského v Bratislavě a mimoděk výstižně charakterizuje Vančurovu osobnost i jeho pedagogické působení:

*Slovutný a vzácný pane profesore,
Vaše blahopřejná vzpomínka mne velmi potěšila. Připomněla mně pobyt
v Hradci Králové, z něhož styk s Vámi pokládám za styk nejskvělejší. Zdá
se mi, že právě Vaše osobnost vnukla mi myšlenku jít na profesuru a pověst
o Vás češtináři že rozhodla ve mně, abych se oddal češtině. Byl to jen jeden rok,
byl to světový zeměpis, ale dovedl jste jako čaroděj rozevřítí duši a dotknouti
se jejích základů. Po Vašich výkladech dostavila se ona nádherná žízeň duše*

Dívám-li se dnes na naše tamější pobyty, uvědomuji si, čím pro nás Chýnov byl: bezpečným útočištěm, radostnou zábavou i poučením, školou – prostě vším! „Vaším rájem se stal Chýnov a je jím podnes,“ napsala nám po válce babička Strettiová. „Jak rády tam jezdíte, jak jste tam vždy šťastny! I když vděčně vzpomínáte na každou radostnou chvíli tam prožitou, nemůžete dnes, ve svém mladém věku, doceniti dobrodiní a hlavně velkou oběť, kterou vám Jínovi přinesli, zřeknuvše se svého pohodlí. Bezdětní, nezvyklí dětem – paní Vančurové bylo 70 let – žili si spokojeně a nerušeně svým zálibám, svým zájmům ve svém půvabném zátiší, a najednou dvě malé děti, živé a neposedné. Máte v nich podnes převzácné a věrné přátele, kteří vás zahrnují svou laskavostí a mají vřelé pochopení pro všechny vaše snahy, zájmy a osudy. Važte si toho a nikdy nezapomeňte.“³

po stupňovaném poznávání, ona nemožnost utonout v banalitě a nížinách. Proto letošní šestý prosinec patřil trochu i Vám, vděčně jsem myslil na Vás a na prof. Zieglera i řed. Steinmanna, vždyť jste mou dráhu tak pěkně určovali od nejtěplejších dob. Ta instalace – to byla jen splátka za dobrodiní Vašich duší, jimž se jinak nelze odměniti než takto.

Pozdravuji Vás proto vděčně a nejen za milou vzpomínku, nýbrž za všechen drahocenný styk s Vámi.

Děkuji i milostivé paní a paní dceři za laskavé vzkazy. Od ženy srdečná poručení.

Přejeme Vám všem pěkných svátků a krásného Nového roku. Travte jej, pane profesore, zdráv a v zdatu Svě nádherné práce!

S ruky políbením milostivé paní a s vděčnou úctou Vám pěkně Vás pozdravuje

cele Váš Albert Pražák

³ Marie Strettiová, *Okolo Santošky*, strojopis, psáno v letech 1947–1950, s. 33 a 49–50.

O pravdivosti babiččiných slov jsme nikdy nepochybovaly a zásluhy Jínových a paní Vančurové o nás jsme si vděčně připomínaly. Ale teprve teď na stará kolena nám dochází, že se každý z nich musel vzdát vyježděných kolejí svého života, když si do chalupy pozvali na prázdniny matku se dvěma dětmi. Myslím, že nás paní Vančurová snášela – a snad si nás i oblíbila, protože viděla, jak i my milujeme „její“ Chýnov.

Od šestatřicátého roku jsme tam každoročně trávily tu delší, tu kratší část léta. Prázdniny (později dovolenou) bez Chýnova si žádná z nás nedovedla představit. Jezdily jsme tam po dlouhou řadu let; až do náhlého, nepředvídaného skonu tety Aši v roce 1964, kdy „náš“ Chýnov nešťastnou shodou okolností připadl státu. Jeho nový majitel se uvedl zabílením reliéfu Madony od Františka Bílka v barokním štítu chalupy.

Přijížděly jsme do Chýnova obvykle už počátkem června, abychom co nejvíce užily čistého vzduchu. Miládka od malička postonávala s průduškami a já, „bledoučká, hubená, nožky jako párátka“, jsem prý snadno ze školy dostávala zdravotní propustku (dovolenku).

V osmatřicátém roce jsme si Chýnova užily déle než jiná léta. Když se u nás jednoho dne v září objevila naše oblíbená slečna Mariechen z Bíliny, která nás každé odpoledne učila němčině, „přišla s pláčem, že se loučí, večer že odjíždí domů. Více neřekla, ale byla velmi rozčilená a tklivě se loučila. Druhý den jsme se dozvěděli, že v noci odjelo mnoho Němců, dostali pokyn opustit Prahu. Říkalo se, že se chystá nálet na Prahu. Dr. Jína telefonoval, že by bylo záhodno, aby Milada odjela hned s dětmi do Chýnova. Poplašné zprávy se množily, kdekdou opouštěl Prahu,“ vzpomíná babička Stretiová⁴ a její slova mi vybavují mé tehdejší výčitky svědomí:

⁴ Tamtéž.

neměla bych se přece radovat z prodloužených prázdnin, když vím, co je způsobilo!

Byly to tenkrát chýnovské prázdniny po všech stránkách netypické, neobvyklé. V pokoji Jínových, kteří Prahu nemohli opustit kvůli strýcovu exponovanému zaměstnání, bydleli dědeček Stretti s babičkou, kteří se nechťeli od nás v těžké době vzdálit. Dědeček-lékař každé dopoledne pomáhal v místní pohotovostní službě, zatímco já jsem chodila do školy, do páté třídy. Moc, moc se mi tam – včetně pana učitele – líbilo, na rozdíl od pražské obecné, kterou jsem navštěvovala s nechutí. Docházka do chýnovské školy, i když pouze krátká, měla pro mne velký význam: dala mi jednou provždy pocit sounáležitosti s Chýnovem. Přispělo k němu snad také počasí. „Byl nádherný podzim, zahrádka plničká květů... rozkoš se podívat, ale nerýmovalo se to s úzkostí, kterou jsme prožívali,“ zaznamenává babička Strettiová dodávajíc: „Přišlo psaní od p[an]í Aši. Vidím paní Vančurovou, jak je po přečtení s povzdechem odkládá na stůl se slovy: „Máme to asi špatné, Aša vzpomíná na Chýnov, na zahrádku, na kytičky; když je Aša tak sentimentálně naložena, tak je zle.““⁵

Paní Vančurová pobývala v Chýnově od časného jara do pozdního podzimu. Naše přítomnost do chalupy vnesla nevyhnutelně rozruch. Měla jsem však dojem – a snad se nemýlím –, že ten právě její radostné povaze přicházel vhod. Pokud ovšem nesouvisel s uklízením. To paní Vančurová moc ráda neměla a už tím si nás v dětství získala. Náš pobyt v Chýnově začínal totiž vždy „velkým“ úklidem. Mimořádně pořádná Myška, jak jsme po tatínkově vzoru říkaly mamince, byla přesvědčena, že po zimě se musí důkladně vygruntovat

⁵ Tamtéž.

celá chalupa. „Nepřeháněj to, Miládko, vždyť znáš Ašu, ani si toho pořádku nevšimne,“ snažila se její pracovní elán brzdit paní Vančurová, která mnohem více oceňovala Myščinu pomoc na zahradě nebo popovídání na zápraží. Tak jako já teď si tenkrát paní Vančurová vyprávěním ráda oživovala své vzpomínky a my jsme je s potěšením poslouchaly. V době dospívání jsem hltala zejména její zkazky o tom, jak se jí začal dvořit vážný, skoro třicetiletý profesor, když jí bylo pouhých patnáct let. Ráda se vesele bavívala s jeho studenty a ani ve snu jí prý tenkrát nenapadlo, že se za něho vyvdá a že s ním jednou bude pokojně a šťastně žít přes půl století! „Jenom s letopočty se mě tuze natrápil,“ svěřovala se mi a dodávala: „Aša je po něm. Radím ti, Olo, nauč se dobře z našich i světových dějin pár významných dat. Jinak tu s ní nevydržíš.“

Tenkrát jsem v jejím poučení nepostrehla skrytý záměr; paní Vančurová měla po svém otci Františku Nekutovi vrozené pedagogické vlohy a také s malou Miládkou to uměla. Hrávala s ní oddaně „kartičky“ a nechala se doprovázet při každodenní obhlídce zahrady. Miládka se jí zprvu chytala za ruku a nedala se zastrašit mým okřikováním, aby neobtěžovala. Brzy se však osamostatnila a důstojně za paní Vančurovou kráčela s kyblíčkem, do kterého házela suché květy. Byla pyšná, když je někdy mohla – dokonce sama! – odštipovat. V pátek odpoledne či v sobotu dopoledne se chystala kytice na hrob pana profesora Vančury. Jedna z nás, někdy i obě jsme pak paní Vančurovou doprovázely na hřbitov. Byla to krásná cesta vonnou lipovou alejí. Mrzelo nás pouze, že neseme pugét již povadlý. Naše nesmělá kritika nepomáhala. „Vždyť by tam ty kytky stejně hned zvadly a ‚Profesor‘ se shora dívá raději na svou zahrádku než na hřbitov,“ odtušila.

Chýnovská zahrádka byla opravdu líbezná. Nikdy nikde jsem se nesetkala s takovou záplavou nejrůznějších květů: jiriny, floxy, srdíčka, zvonky, kopretiny, afrikány, cínie, řeřichy, macešky, měsíčky a mnoho jiných. Stále bylo něco v plném květu. Chloubou paní Vančurové byl kruhový záhon s vysokými růžemi, jež podpíraly tyčky se skleněnou koulí připomínající výzdobu vánočního stromku. Okraj záhonu, vydlážděný po venkovském zvyku lahvemi, byl osázen množstvím různobarevných portuláků. K polednímu jsme chodily pozorovat, jak se otvírají. Dlouho rozevřené nezůstaly, podle Miládky chodily brzo spát. Mně se zdály nezvykle cizokrajné, jako ten francouzský učenec Denis, o němž paní Vančurová mluvila vždy s co největší úctou, skoro jako o panu prezidentu Masarykovi. V altánku obrostlém voňavou vistárií se krásně naslouchalo jejím vzpomínkám na dobu první světové války. Tenkrát prý „Profesor“ odložil vlastní práci na dějinách Klatov a vrátil se opět k překládání a tlumočení spisů Arnošta Denise, který se stal nedocenitelným pomocníkem našeho zahraničního odboje. Posílal do Čech tajně své politické články, které povzbuzovaly naše přítomné vlastence k naději na vítězství. Předčítaly se v chýnovské chalupě, kde se potají scházeli spiklenci, mezi nimi prý i náš dědeček Syllaba, jenž od kvinty na kolínském gymnáziu patřil k oblíbeným žákům profesora Vančury. Po celý život si vděčně připomínal, že ho Vančura zasvětil do krásy českého jazyka, vzbudil jeho zájem o historii a utvrdil jej ve vlastenectví, které si přinesl už z domova. A bylo to právě národní uvědomění, které oba svedlo za války znovu dohromady v boji za svobodu. Ale tehdy již Vančura Syllabu nazýval svým „mladším přítelem“.⁶

⁶ Jindřich Vančura, *Arnošt Denis*, Praha 1923, s. 262.

Na rozdíl od dědečka Strettiho se na dědečka Syllabu nepamatuji – zemřel, když mi byly necelé tři roky. Představa, že byl spiklencem, se mi ovšem velmi líbila. Rozhodně jsem si ji nechtěla kazit maminčinou skepsí, že „to se tak nedá říct“. Běžela jsem hned k paní Vančurové pro vysvětlení, jak to vlastně tehdy bylo. A paní domu, skloněná právě nad záhonem jirín, se narovнала a odtušila: „To víš, holka, na všem je kousek pravdy.“ – „Kousek pravdy?“ Než jsem své zděšené překvapení stačila vyslovit, vrazila mi do ruky košík, abych s ní šla natrhat fazole k obědu; věděla, že je mám ze zeleniny nejraději. Na skále dozrávaly malé angrešty, v dolní zahradě špendlíky. Sluníčko vyhřívalo malý bazének „jen tak na smočení“. Vše vonělo; i na půdě, kde na nás čekaly štosy různých časopisů a regály knih. Moji fantazii živilo hlavně prohlížení starých *Světozorů* a nesourodá četba děl Aloise Jiráska, Julesa Verna, Arthura Ransoma a Jaroslava Foglara. Dědeček Syllaba spolu s „Profesorem“ a záhadným Francouzem se v mých představách ztotožňovali s různými románovými postavami. Vše mi tehdy splývalo v jedno velké, tajuplné dobrodružství, z něhož jsem později čerpala podněty k vymýšlení skautských her plných překážek, po jejichž překonání následoval ovšem *happy end*. A pak – jakoby v zastoupení blanických rytířů – se na bílém koni zjevil Osvoboditel. Jinak jsem si v dětství pana prezidenta Masaryka nedovedla představit. Radost ze zprávy o návratu T. G. Masaryka do vlasti a nadšení z průběhu dne 28. října jsem dobře znala z líčení maminky a obou babiček. Že to byl „nejšťastnější den našeho života“, ujišťovala mě také paní Vančurová. Neuniklo mi už tenkrát, že její radostné pohnutí z milých vzpomínek poznamenává i úzkost ze situace současné a budoucí. Tu se však paní Vančurová snažila zaplašit čínorodostí a spolu s naší maminkou se daly do zavařování.